

DE PRESENTATIE VAN BUITENGEWONE BATEN EN LASTEN IN DE JAARREKENING

door Prof. Drs. A. A. de Jong

1 Gestadig werkt men in Amerika aan het verkrijgen van eenheid in opvatting en toepassing van de „accounting principles” resp. onderzoekt men bij voortduring in hoeverre de bestaande principes herziening behoeven om gelijke tred te houden met de ontwikkeling in de eisen die aan financiële data gesteld moeten worden.

Een belangrijk uitgangspunt voor dit omvangrijke werk is naar mijn mening gelegen in de betekenis die men hecht aan de door de accountant gecertificeerde informatie voor de ontwikkeling van de nationale economie. Wil de informatie effect hebben dan moet de informatie niet alleen het inzicht geven hetwelk voor de beoordeling noodzakelijk is, doch de informatie moet tevens vergelijkingsmogelijkheden bieden met andere economische data. Dit betekent o.m. dat er zekerheid zou moeten bestaan dat in de opbouw van de informatie objectief gestelde regels in acht zijn genomen.

Het is bekend dat van een vaste gedragslijn veelal nog niet kan worden gesproken ondanks toch de vele principes die tot nu toe zijn vastgelegd in rules, accounting research bulletins en in opinions van the Accounting Principles Board, waarbij nog komen de door de S.E.C. gestelde regels. Het is duidelijk dat ondanks de vele principes nog veel aan het eigen oordeel van de accountant moet worden overgelaten daar het immers praktisch onmogelijk is het zo gevarieerde economische leven onder één noemer (principle) te brengen. Maar anderzijds twijfelt men er toch ook wel aan of alle accountants zich de inhoud en strekking van de principes voldoende eigen hebben gemaakt. Dit zou ook in de hand gewerkt kunnen zijn door de verspreide publicatie van de vele regelingen en een vaak gehoorde klacht is dan ook dat niemand werkelijk precies op de hoogte is met alle principes en de toepassing daarvan.

Het is dan ook om deze reden dat men in Amerika verheugd is met de verschenen „Inventory of generally accepted accounting principles for business enterprises”. Niet omdat nieuwe opvattingen worden geïntroduceerd of verdedigd - dit was ook niet de bedoeling - maar door de overzichtelijke vastlegging van bestaande regelingen en van de motivering van de gedane uitspraken. Het verschaft tevens weer een nieuw uitgangspunt voor voortgezette pogingen tot verbetering van de financiële verslaglegging.

Ik zie reeds, men werkt er in Amerika gestadig aan, en men is tevens vasthoudend in het bereiken van het gestelde doel. Men weet dat er in vele opzichten (ook wat betreft de presentatie van buitengewone baten en lasten) nog geen vaste gedragslijn is en men heeft maatregelen getroffen om het proces wat te verhaasten. Ik doel hiermede op het speciale bulletin van oktober 1964 van het Amerikaans Instituut „Disclosure of departures from opinions of Accounting Principles Board”, hetwelk voorschrijft dat belangrijke afwijkingen van accounting principles in een voetnoot bij de desbetreffende stukken worden weergegeven. Het is niet mogelijk in dit artikel hierop verder in te gaan, maar het is wel duidelijk dat dit speciale bulletin alleen dan van betekenis kan zijn als de accounting principles een vast uitgangspunt bieden.

2 Ik ga thans in op de accounting principles die betrekking hebben op de buitengewone baten en lasten, nl. principles A-6 en A-7.

Principle A-6

Nonrecurring and extraordinary gains and losses should be recognized in the period they occur, but should be shown separately from the ordinary and usual operations.

Hierin is dus het algemeen uitgangspunt vastgelegd dat buitengewone baten en lasten afzonderlijk behoren te worden weergegeven. Onder buitengewone posten worden verstaan die posten die onregelmatig voorkomen, vaak onvoorspelbaar en incidenteel en toevallig zijn. Alleen de steeds terugkerende posten, resultaat van de normale bedrijfsactiviteiten kunnen zinvol in de tijd worden vergeleken en dat vereist dat de buitengewone posten afzonderlijk worden weergegeven. Deze principle is geheel in overeenstemming met de opvatting van de S.E.C.

Principle A-7

There is a strong presumption that all gains and losses will be included in periodic income statements unless they are of such magnitude in relation to revenues and expenses from regular operations as to cause the statements to be misleading.

Dus niet in alle gevallen zullen de buitengewone baten en lasten in de resultatenrekening worden opgenomen en met name niet wanneer deze buitengewone posten relatief van zo'n grote betekenis zijn dat hierdoor de resultatenrekening een verkeerd beeld zou kunnen geven.

Teneinde te voorkomen dat over deze - niet in de resultatenrekening opgenomen - buitengewone posten wordt heen gelezen, wordt door de commissie (Committee on accounting procedure) aanbevolen de statements of income and retained earnings te combineren.

In tegenstelling tot de opvatting van de commissie die, zoals we later zullen zien, zich baseert op de zogenaamde current operating statement is de S.E.C. van mening dat alle posten moeten worden opgenomen in de income statement (de zgn. all-inclusive statement of income).

Hiermede is reeds het belangrijke meningsverschil aangesneden met betrekking tot de behandeling van buitengewone posten. In het eerstgenoemde geval kan het voorkomen dat buitengewone posten buiten de resultatenrekening om ten gunste of ten laste van de surplusrekening worden gebracht, in het laatstgenoemde geval zijn alle buitengewone posten in de resultatenrekening opgenomen.

3 Teneinde tot een nadere analyse van dit meningsverschil te komen is het raadzaam de motiveringen van beide standpunten na te gaan. Deze zijn opgenomen in hoofdstuk 8 van Accounting research bulletin no. 43 in welk bulletin de commissie tevens tot haar standpunt komt.

Het genoemde meningsverschil is terug te brengen tot de vraag wat als het meest doelmatig winstbegrip (van het jaar) moet worden gezien. Er is een stroming die net income gedefinieerd wil zien van uit een strikt eigendomsbegrip, een net income dus met inbegrip van alle posten die de netto toeneming in bezit gedurende

de verstreken periode hebben bewerkstelligd, echter met uitzondering van dividendbetalingen en kapitaalmutaties. De vorm van presentatie waartoe dit ruime begrip van net income leidt, wordt aangeduid als de all-inclusive statement of income.

Hiertegenover staan anderen, die het winstbegrip beperkt willen zien tot de jaarresultaten voortvloeiende uit de normale bedrijfshandelingen, dus met uitschakeling van alle belangrijke buitengewone posten die met de normale bedrijfsuitoefening in het desbetreffende jaar niet zo'n verband houden, of die, zo zij werden opgenomen in de bepaling van het resultaat de wezenlijke betekenis van het resultaat zouden aantasten waardoor hieruit verkeerde gevolgtrekkingen zouden kunnen worden gemaakt. Deze opvatting leidt tot de zgn. „current operating statement” met als belangrijkste doel informatie te geven over de jaarresultaten uit de normale bedrijfsactiviteiten.

4 Als voordelen van de all-inclusive statement worden door de voorstanders genoemd:

- De income statements over een reeks van jaren geven, indien bij elkaar opgeteld, het totaal aan van net income.
- Een income statement die alle baten en lasten omvat die zich in enig jaar hebben voorgedaan is niet alleen gemakkelijk op te stellen, doch ook voor iedereen gemakkelijk te begrijpen.
- Met een volledige toelichting op aard en omvang van de buitengewone posten kan elke belanghebbende zijn eigen optellingen en aftrekkingen doeltreffender maken dan dat dit door de leiding of de accountant kan geschieden.

Als nadelen van de current operating statement noemen zij:

- Belangrijke verschillen in de behandeling van grensgevallen zullen optreden bij de beoordeling of buitengewone posten al dan niet in de income statement moeten worden opgenomen, waarbij het gevaar te onderkennen is dat het een middel zou kunnen worden om tot winstegalitatie te komen.
- Het weglaten van buitengewone posten uit de income statement zou over een reeks van jaren een grotere winstprestatie laten zien dan in werkelijkheid werd behaald, daar er een tendens te onderkennen valt dat over een reeks van jaren de buitengewone lasten de baten overtreffen.
- De buitengewone baten en lasten vormen een onderdeel van de totale resultaten en moeten in de financiële beoordeling van een onderneming mede worden betrokken. Het elimineren uit de income statement is ongewenst, daar dan de kans bestaat dat ze bij de beoordeling over het hoofd worden gezien.

Naar het mij voorshands voorkomt zijn het steekhoudende argumenten die pleiten voor de all-inclusive methode en tegen de current operating methode en hiermede tegen principle A-7. Het is met name de mogelijkheid van belangrijke verschillen in de behandeling van grensgevallen die mij doen twijfelen aan de nuttige uitwerking van deze regel.

5 Doch laten wij eerst bezien wat de voorstanders van de current operating methode hier tegenover kunnen stellen. Zij leggen de nadruk op de grote betekenis die in het algemeen wordt gehecht aan de income statement. Alhoewel sommige lezers van financiële rapporten in staat zijn een statement te analyseren en hieruit de voor hun doel storende buitengewone posten kunnen elimineren om tot een juist

oordeel te komen, zullen er toch velen zijn die dit niet kunnen. Overigens twijfelen zij er aan of het wel mogelijk is voldoende gegevens omtrent de buitengewone posten te geven opdat de lezer, die uiteraard niet over inside information beschikt, tot een goed overwogen analyse kan komen. Het is daarom dat zij de leiding en de accountant er beter toe in staat achten om vast te stellen of buitengewone posten al dan niet buiten de vaststelling van net income moeten worden gelaten met het oog op eventuele verkeerde gevolgtrekkingen betreffende de behaalde bedrijfswinst. Zij zijn voorts van opvatting dat, ook al ontbreken objectieve standaarden, zowel de leiding van de onderneming als de accountant in staat is een constante gedragslijn te volgen in het selectieproces van buitengewone posten. De opvatting dat de current operating methode het juiste bedrijfsresultaat over het jaar duidelijk wil laten zien omdat deze de belangrijkste factor is voor de vaststelling van de toekomstige winstcapaciteit zou hen door de tegenstanders in de mond zijn gegeven. Zij achten het wel een belangrijke factor, maar bepaald niet de enige. Wel houden zij staande dat net income zo zuiver mogelijk moet aangeven het bedrijfsresultaat over het desbetreffende jaar, opdat zinvolle vergelijking mogelijk is met voorgaande jaren en met de prestaties van andere ondernemingen. Het is dan ook daarom dat zij belangrijke buitengewone posten buiten de vaststelling van net income willen laten in al die gevallen dat opneming het cijfer van net income dusdanig in zijn betekenis aantast dat verkeerde gevolgtrekkingen hieruit zouden kunnen worden gemaakt. Zij zijn er in deze gevallen voorstander van dat de buitengewone posten buiten de resultatenrekening om direct naar de surplusrekening worden gebracht. Waar vóór- en tegenstanders het samen geheel over eens zijn is de eis dat alle belangrijke buitengewone posten moeten worden getoond en toegelicht.

6 Nu wij de opvattingen van beide richtingen hebben onderkend en indachtig de betekenis die men hecht aan de door de accountant gecertificeerde informatie voor de ontwikkeling van de nationale economie kan ik mij voorstellen dat de aanhangers van de current operating methode zich niet zonder meer onder de voet laten lopen door de all-inclusive aanhangers. Indien voor het selectieproces (in of buiten de income statement) objectieve maatstaven zouden kunnen worden gehanteerd, dan zou men met de current operating methode ver kunnen komen. Edoch, die maatstaven zijn er niet en dat opent de mogelijkheid van grote verschillen in de behandeling. Dit is een zeer groot bezwaar, hetwelk wellicht aan de wat grovere benadering van de all-inclusive methode de voorkeur doet geven.

7 Zien we nu naar de opvatting van de committee on accounting procedure, zoals vastgelegd in principle A-7. Ik merkte reeds eerder op dat de commissie als uitgangspunt gekozen heeft de current operating statement, hetgeen na het voorgaande geen toelichting behoeft. Maar in principle A-7 komt tevens duidelijk naar voren dat zij de algemene gedragslijn onderschrijft dat alle winsten en verliezen in de bepaling van net income moeten zijn opgenomen. De enig mogelijke uitzondering hierop betreft die posten die van relatief grote betekenis zijn en duidelijk niet het resultaat zijn van de normale bedrijfsactiviteiten. Deze buitengewone posten kunnen buiten de resultatenrekening blijven, maar alleen dan als opneming in de resultatenrekening de wezenlijke betekenis van het net income aantast, zodat verkeerde conclusies hieruit zouden kunnen worden getrokken. In alle gevallen dat dit niet zo is, behoren ze in de resultatenrekening te worden opgenomen. Het is

duidelijk dat de commissie de bedoeling heeft gehad dat zo weinig mogelijk gebruik wordt gemaakt van de surplusrekening en dat men in voorkomende gevallen duidelijk moet aangeven waarom men de voorkeur gegeven heeft aan het gebruik van de surplusrekening.

8 Alvorens in te gaan op de wijze waarop de buiten de vaststelling van net income gehouden posten moeten worden gepubliceerd, noemt de commissie enige buitengewone posten die bij de bepaling van net income kunnen worden uitgeschakeld resp. behoren te worden uitgeschakeld.

a. Belangrijke baten of lasten uit voorgaande jaren, zoals opheffing van ongebruikte in vroegere jaren gevormde voorzieningen, fiscale regelingen.

b. Belangrijke baten of lasten voortvloeiende uit incidentele verkoop van activa, niet voor verkoop aangeschaft.

c. Belangrijke verliezen waartegen men zich normaliter niet verzekert, zoals die voortvloeiende uit oorlogen, opstand, aardbeving en soortgelijke calamiteiten, behoudens daar waar dergelijke verliezen regelmatig terugkerend zijn.

d. De afschrijving van een belangrijk bedrag op immateriële activa, bijv. algehele afschrijving van goodwill.

e. Afschrijving van belangrijke bedragen op te amortiseren disagio en leningskosten bij vóórtijdige aflossing van een schuld.

De volgende posten moeten onder alle omstandigheden buiten de resultatenrekening worden gehouden.

f. Die voortvloeien uit transacties in het eigen aandelenkapitaal of uit een quasi-reorganisatie.

g. Toevoegingen of onttrekkingen aan rekeningen met een surplusbestemming (bijv. reserves voor algemene doeleinden).

h. Vervangingsvoorzieningen in verband met gestegen prijsniveau.

9 Wat de presentatie betreft van de buiten de vaststelling van de winst gehouden posten is de commissie van opvatting dat deze het best direct naar de surplusrekening kunnen worden gebracht. Een andere methode is deze posten in de resultatenrekening op te nemen direct ná het bedrag dat als net income wordt aangeduid. Daar waar de tweede methode wordt gebruikt bestaat echter de mogelijkheid dat de lezer zich vergist en het verkeerde bedrag aanziet voor net income for the year. De commissie blijft er dan ook bij dat overboeking naar de surplusrekening het beste is. Zij laat echter de mogelijkheid open om de door de S.E.C. in 1950 gegeven regeling te volgen, nl. ná de vermelding van net income de bijzondere posten in de statement op te nemen, hierbij de verplichting opleggend het eindcijfer van een duidelijke omschrijving te voorzien, bijv. net income and special items. De commissie aanvaardt deze methode omdat zij in deze wijze van verslaglegging praktisch geen verschil meer ziet met de door haar voorgestane overbrenging van bijzondere posten direct naar de surplusrekening.

10 De commissie beveelt ten slotte sterk aan dat indien gegevens over winst per aandeel worden gegeven deze cijfers worden ontleend aan het bedrag dat in de resultatenrekening als net income is aangeduid en dat, voorzover buitengewone posten buiten de resultatenrekening zijn gehouden, de hieruit voortvloeiende uitkomsten per aandeel afzonderlijk en gelijktijdig worden verstrekt.

11 Wanneer men kennis neemt van de tijdschriftartikelen uit de laatste jaren wordt het duidelijk dat men zich in Amerika niet zo erg gelukkig voelt met principle A-7 en dat er t.a.v. de behandeling van buitengewone posten geen sprake is van uniformiteit.

De S.E.C. is een groot voorstander van de all-inclusive methode en is dit ook altijd geweest. Ook the American Accounting Association heeft er meerdere malen uiting aan gegeven, dat het het beste zou zijn indien de all-inclusive methode dwingend zou worden voorgeschreven.

Als bezwaar tegen het door het Institute ingenomen standpunt wordt allereerst genoemd het feit dat door de committee on accounting procedure geen criteria zijn gegeven voor de beoordeling wanneer het gegeven cijfer voor net income dusdanig wordt aangetast dat het tot verkeerde gevolgtrekkingen aanleiding zou kunnen geven.

Het is duidelijk dat het moeilijk zal zijn de gevraagde criteria te geven. We kunnen het niet afhankelijk stellen van bijv. een bepaald percentage van het net income, wat uitermate arbitrair zou zijn. Sommigen willen de nadruk leggen op de aard van de posten, die ongeacht de grootte, steeds zouden moeten worden uitgeschakeld. Het enige voordeel hiervan, lijkt mij, is de vaste lijn.

In de tweede plaats wordt het als een bezwaar gevoeld dat de commissie geen voorkeur heeft uitgesproken voor de wijze waarop buitengewone posten, uitgeschakeld bij de bepaling van de net income, worden gepubliceerd. Ze kunnen immers zowel over de resultatenrekening als over de surplusrekening lopen.

Het ontbreken van vaste criteria en de door de commissie geopende twee mogelijkheden van presentatie hebben geleid tot een grote verscheidenheid in de behandeling van buitengewone posten. Het komt voor dat buitengewone posten niet groter dan 5 à 10% van net income buiten de vaststelling van net income worden gehouden en dat in andere gevallen buitengewone posten groter dan 20% of meer wel in de bepaling van net income zijn begrepen met een aansluitende berekening van de winst per aandeel.

Ook is er een grote verscheidenheid in de presentatie van de buiten de bepaling van net income gebleven buitengewone posten waarbij het zelfs zou voorkomen dat buitengewone baten verantwoord worden via de resultatenrekening en buitengewone lasten via de surplusrekening, dit om tot een zo gunstig mogelijke uitkomst te komen bij de berekening van de winst per aandeel. Het is overigens duidelijk dat een analyse wordt bemoeilijkt als buitengewone posten zowel in de resultatenrekening kunnen voorkomen als in de surplusrekening.

De Accounting Principles Board heeft het vraagstuk van de buitengewone posten nog steeds in studie en velen zijn van mening dat een hernieuwd onderzoek van de all-inclusive en current operating methode geboden is. Sommige schrijvers dringen aan op een gebiedend voorschrift en dan veelal met voorkeur voor de all-inclusive methode.

De voorzitter van de Accounting Principles Board gelooft niet dat op het ogenblik overeenstemming zou kunnen worden bereikt over de all-inclusive vorm. Wel geeft hij (als voorstander van deze vorm) in de Journal of Accountancy een suggestie voor een alternatieve oplossing, die naar zijn mening in de praktijk een belangrijke verbetering zou kunnen betekenen. Hij geeft dan de volgende opstelling van de income and surplus statement:

a. Net income from current operations.

- b. Extraordinary items related to operations of both the current and prior years.
- c. Total of net income and extraordinary items.
- d. Balance of surplus at the beginning of the period.
- e. Dividends (deduct).
- f. Extraordinary items.
- g. Balance of surplus at the end of the period.

De onder f. opgenomen extraordinary items betreffen de buitengewone posten zoals opgenomen onder f. t/m h. op blz. 428.

In dit verband moge worden opgemerkt dat de S.E.C. het standpunt inneemt dat - indien extraordinary items eerst ná d. worden opgenomen - een verwijzing van het bedrag aan buitengewone posten naar net income moet worden gemaakt.

12 Richten wij ten slotte de blik naar eigen land. Dan kan worden vastgesteld dat ten onzent bepaald geen uniformiteit bestaat in de behandeling van buitengewone posten. Wel wordt het in ons land als gebruik aangevoeld dat buitengewone posten over de resultatenrekening worden gevoerd, maar hier wordt naar mijn mening niet de hand aan gehouden. In vele gevallen treffen we inderdaad aan dat de buitengewone posten een onderdeel van de resultatenrekening uitmaken, maar in vele andere gevallen worden buitengewone posten direct verantwoord op een of andere reserverekening. Daarbij komt dat aan de toelichting van buitengewone posten nog veel ontbreekt en zeker in die gevallen waarin volstaan wordt met het opnemen in de resultatenrekening van een saldo van buitengewone baten en lasten zonder vermelding van de samenstelling of wanneer men niet verder komt dan de mededeling dat een buitengewone post, zonder vermelding van het bedrag, ten gunste van een reserverekening is gebracht.

Het komt mij voor dat wij nog te weinig stil hebben gestaan bij het vraagstuk en dat wij wat dit betreft een voorbeeld zouden kunnen nemen aan onze Amerikaanse collegae. Deze hebben het vraagstuk ver doorgedacht, hebben hun doel weliswaar nog niet bereikt, doch vorderen gestadig. Toch is ten onzent nog wel op een positief punt te wijzen en dat is het bekende rapport van de Raad van Nederlandse Werkgeversbonden waarin ook aan de buitengewone posten aandacht wordt besteed.

Het rapport kant zich tegen het algemeen gebruik de buitengewone posten over de resultatenrekening te leiden, daar hier overwegende bezwaren tegen bestaan. Enerzijds omdat dit posten kunnen zijn die naar hun aard noch tot het resultaat van de activiteiten behoren, noch kunnen worden beschouwd als tot het boekjaar behorende overige baten en lasten.

Anderzijds omdat daardoor de doelmatigheid van de verhoudingscijfers, die op de winstcapaciteit betrekking hebben, wordt aangetast en de vergelijking in de tijd wordt gestoord.

Het is slechts een korte aanduiding maar het zijn, na het voorgaande, bekende klanken voor ons geworden; het is het geluid van de aanhangers van de current operating statement.

Wij zagen reeds dat men in Amerika nog niet tot overeenstemming is gekomen. De all-inclusive methode staat nog tegenover de current operating en het pleit is nog niet beslecht. Maar het onderzoek gaat verder en ik geloof dat het nuttig zal zijn de resultaten hiervan nauwgezet te volgen.

LITERATUUR

- 1 Weldon Powell, „Extraordinary items”, the Journal of accountancy, jan. 1966.
- 2 Andrew Barr, „Trends in financial reporting”, the Journal of accountancy, juli 1965.
- 3 Richard C. Lytle, „Application of revised S.E.C. proxy rule to stockholder reports”, the Journal of accountancy, jan. 1965.
- 4 Paul Grady, „Inventory of generally accepted Accounting principles in the U.S.A.”, the Accounting Review, jan. 1965.
- 5 Patrick S. Kemp, „The authority of the Accounting Principles Board”, the Accounting Review, okt. 1965.
- 6 Nederlandse Werkgeversverbonden, „Verslaglegging, verantwoording en voorlichting door de besturen van naamloze vennootschappen”.